

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A RSS MOLDOVENEȘTI ÎN PERIOADA 1961–1990. *STUDIU RETROSPECTIV*

Doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar **Constantin MANOLACHE**

Doctor în istorie **Ion XENOFONTOV**

Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut) a AȘM

MOLDAVIAN SSR ACADEMY OF SCIENCES IN 1961-1990. RETROSPECTIVE STUDY

Summary. Based on unpublished documents, eyewitness reports, as well as specialized literature – the historical context concerning the creation of Moldavian SSR Academy of Sciences is briefly outlined. In the paper the founders and scientific forum presidents are presented, as well as data about academic research infrastructure, human resources etc. in the years 1961–1990. Among textual material the paper contains archival photographs and documents.

Keywords: MSSR Academy of Sciences, founders, scientists, science, I. Grosul, A. Jucenco, A. Andries.

Rezumat. Având la bază o serie de documente inedite, relatări ale martorilor oculari, literatura de specialitate, se creionează succint contextul istoric al creării Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Se prezintă fondatorii și președinții forului științific superior din Moldova sovietică, infrastructura de cercetare academică, resursele umane etc. în anii 1961–1990. Materialul textual este completat cu fotografii și documente de epocă.

Cuvinte-cheie: Academia de Științe a RSS Moldovenești, fondatori, savanți, știință, I. Grosul, A. Jucenko, A. Andrieș.

Contextul istoric. În perioada postbelică, Baza Moldovenească de Cercetări Științifice (1946–1949) și Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS (1949–1960) au format cadrul instituțional al cercetărilor academice din Moldova sovietică [1; 2; 3]. Lipsa însă o instituție științifică proprie de genul academiei de științe, RSS Moldovenească, cu excepția RSFS Ruse, fiind ultima republică unională în care o atare organizație de cercetare nu exista. La începutul anilor 1950 s-au conturat mai multe proiecte ce convergeau în ideea creării unei instituții academice [4; 5].

În 1956, Prezidiul Academiei de Științe a URSS a propus reorganizarea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS în Academia de Științe a RSS Moldovenești [6]. La 29 august 1956, președintele interimar al AȘ a URSS, I.P. Bardin, a adresat o scrisoare președintelui Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești, Gherasim Rudi, referitoare la măsurile întreprinse de Prezidiul AȘ a URSS în legătură cu solicitarea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS și a Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei privind reorganizarea Filialei în Academie [7]. Concomitent, autoritățile din RSS Moldovenească au adresat o solicitare similară conducerii URSS [8].

La 25 ianuarie 1957, Prezidiul Filialei Moldovenești a AȘ a URSS a elaborat un proiect al organigramei Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Potrivit documentului, se planifica organizarea a șapte institute de cercetare, 15 structuri de cercetare auxiliare și a Aparatului Prezidiului Academiei (cu opt subdiviziuni) [9].

Statele de personal prevedeau 999 de unități [10].

Acesta a fost segmentul temporal în care s-a constituit fundamentul tuturor domeniilor științei din Moldova sovietică, consolidat și dezvoltat în anii 1961–1990. Schimbările majore care s-au produs ne permit să definim perioada în cauză drept una a „restructurărilor instituționale” [11].

La 26 iulie 1960, Sovietul Miniștrilor al URSS, în baza adresărilor înaintate de către Prezidiul Academiei de Științe a URSS și a conducerii RSSM, a adoptat Hotărârea nr. 797 „Cu privire la crearea Academiei de Științe a RSS Moldovenești”, iar la 29 noiembrie 1960 a apărut Hotărârea comună a Comitetului Central al PC al Moldovei și a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești „Cu privire la crearea Academiei de Științe a RSS Moldovenești” [12]. Aceste decizii au fost confirmate de o altă hotărâre, adoptată la 23 decembrie 1960 de Prezidiul AȘ a URSS, „Cu privire la organizarea Academiei de Științe a RSS Moldovenești” [13]. În aceeași zi, Prezidiul AȘ a URSS a aprobat structura [14], statutul [15] și direcțiile principale de cercetări științifice în cadrul Academiei de Științe a RSS Moldovenești [16].

În fața noii instituții stăteau următoarele obiective științifice, sociale, economice, de protecție a mediului: elaborarea bazelor științifice de sporire a vitalității și productivității culturilor agricole și de creștere a animalelor; reconstituirea și îmbogățirea florei și faunei

O создании Академии наук Молдавской ССР

Совет Министров Союза ССР 26 июля 1960 года принял постановление об организации Академии наук Молдавской ССР. Это постановление является ярким свидетельством постоянной заботы Коммунистической партии и Советского правительства о неуклонном подъеме экономики и процветания науки и культуры народов нашей страны.

Создание Академии наук Молдавской ССР является важным событием в истории молдавского народа, отражающим его достижения в хозяйственном и культурном строительстве. Этот знаменательный акт подготовлен всем ходом прелестующего развития народного хозяйства, науки и культуры республики и обусловлен насущной необходимостью дальнейшего усиления роли науки в решении новых сложных проблем, связанных с ускоренным развитием экономики и культуры Молдавии.

Молдавский народ под мудрым руководством Коммунистической партии, при братской помощи великого русского народа и всех народов СССР добился значительных успехов в развитии промышленности и сельского хозяйства, в подъеме материального благосостояния трудящихся. Советский строй открыл доступ молдавскому народу к передовой науке и культуре.

В настоящее время в Молдавии имеется Государственный университет и ряд других высших и средних специальных учебных заведений, в которых обучается более 34 тысяч студентов; создана широкая сеть школ и культурно-просветительных учреждений, выросли многочисленные кадры национальной интеллигенции. Во многих научно-исследовательских учреждениях и конструкторских бюро, в высших и средних специальных учебных заведениях, на предприятиях, в колхозах и совхозах, в области просвещения, здравоохранения и культуры работает большой отряд ученых, инженеров и техников, специалистов сельского хозяйства, учителей, врачей, работников литературы и искусства.

Молдавский филиал Академии наук СССР, организованный в 1950 году, превратился в крупный научный центр, объединяющий девять научно-исследовательских институтов и отделов. Ботанический сад и Сейсмическую станцию, в которых работает свыше 800 сотрудников.

Организация Академии наук Молдавской ССР еще более усилит роль науки в развитии народного хозяйства, позволит лучше координировать

работу всех научных учреждений республики, направляя их деятельность на разрешение проблем, имеющих важное значение для скорейшего подъема промышленности, сельского хозяйства и культуры Советской Молдавии.

В соответствии с постановлением Совета Министров Союза ССР от 26 июля 1960 года № 797 Центральный Комитет Коммунистической партии Молдавии, Президиум Верховного Совета Молдавской ССР и Совет Министров Молдавской ССР постановляют:

Открыть 10 января 1961 года в городе Кишиневе Академию наук Молдавской ССР на базе научных учреждений Молдавского филиала Академии наук СССР.

Центральный Комитет Коммунистической партии Молдавии, Президиум Верховного Совета Молдавской ССР и Совет Министров Молдавской ССР призывают все партийные, советские, хозяйственные и общественные организации, научных и инженерно-технических работников и всех трудящихся республики оказывать Академии наук Молдавской ССР всемерную помощь и содействие в ее деятельности.

Центральный Комитет Коммунистической партии Молдавии, Президиум Верховного Совета Молдавской ССР и Совет Министров Молдавской ССР выражают уверенность в том, что ученые и специалисты республики, объединенные вокруг Академии наук Молдавской ССР, не только увеличат силу и знания для дальнейшего расцвета экономики и культуры Советской Молдавии, внесут свой достойный вклад в развитие советской науки и строительство коммунистического общества в нашей стране.

Председатель
Президиума Верховного
Совета Молдавской ССР
И. КОДИЦА

Председатель
Совета Министров
Молдавской ССР
А. ДНОРДИЦА

Hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, Prezidiului Sovietului Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și Sovietului Miniștrilor al Uniunii Sovietice

„Cu privire la crearea Academiei de Științe a Moldovei” din 29.11.1960. Muzeul Științei al Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto. Cota arhivistică: 00043, 00044

Moldovei; bazele științifice de utilizare rațională și de sporire a fertilității solului; protecția și utilizarea rațională a resurselor acvatice; căile și metodele de folosire a tehnologiilor chimice în economia națională; utilizarea rațională și deplină a mineralelor utile; progresul tehnic în industrie și agricultură; electrificarea integrală a republicii; sursele și căile de sporire a productivității muncii și de reducere a prețului de cost al producției în toate ramurile economiei naționale; dezvoltarea culturii; istoria construcției socialiste și comuniste din RSS Moldovenească; arheologia și etnografia Moldovei etc. [17; 18]. Aceste sarcini prevăzute de actele normative respective urmau să contribuie la dezvoltarea economică, socială și culturală a republicii, iar știința trebuia să ocupe locul primordial în procesul dat. Cunoștințele din domeniul matematicii, fizicii, chimiei, biologiei, geofizicii, geologiei, științelor tehnice, economice și umanistice trebuiau să fie aplicate în ramurile economiei și ale societății.

Fondarea. Potrivit Hotărârii din 11 iulie 1961 a Biroului Comitetului Central al PC al Moldovei, președinte al comitetului organizatoric pentru crearea Academiei de Științe a RSS Moldovenești a fost desemnat I. Bodiul, primul secretar al CC al PC al Moldovei [19]. Sesiunea de fondare a Academiei de Științe a RSS Moldovenești a avut loc la 2 august 1961, ziua aniversării a 21 de ani de la formarea RSS Moldovenești. Considerată „un act de o importanță substanțială pentru stat” [20], ședința festivă a fost organizată începând cu ora 10:00 la Teatrul Academic „A.S. Pușkin” (în prezent, Teatrul Național „Mihai Eminescu”). Lucrările au fost deschise de I. Bodiul. Ale-

xandru Diordița, președintele Sovietului Miniștrilor al RSSM, care a dat citire hotărârii executivului republican privind instituirea Academiei de Științe a RSS Moldovenești și deciziei de numire a membrilor titulari și membrilor corespondenți. N. Melnicov, secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, a prezentat felicitări din partea conducerii Moldovei sovietice [21]. În a doua parte a zilei (începând cu ora 15:00) s-a convocat Adunarea Generală a Academiei de Științe a RSSM. În cadrul ședinței a fost votată componența organelor de conducere ale Academiei de Științe: președintele (primul președinte al Academiei a devenit istoricul Iachim S. Grosul, 2 august 1961 – 28 septembrie 1976), vicepreședintele (Aleksii Spassky, 2 august 1961 – 20 februarie 1969), secretarul științific general (Iuri Lealikov, 2 august 1961 – 11 iulie 1963), academicienii coordonatori și directorii de institute.

La eveniment a participat un grup de cercetători științifici din cadrul Academiei de Științe a URSS, sub conducerea lui K.V. Ostroviteanov, și reprezentanți ai academiilor de științe din republicile unionale [22]. La 3 august 1961 a avut loc prima sesiune științifică a Academiei. În prima parte a zilei, în clădirea Sovietului Suprem al RSSM au fost prezentate două rapoarte: I. Bodiul – *Programul major de construcție a societății comuniste în țara noastră* și I. Grosul – *Despre dezvoltarea cercetărilor științifice și obiectivele Academiei de Științe a RSS Moldovenești*. În partea a doua a zilei, în sediul Academiei de Științe a RSS Moldovenești au susținut comunicări științifice: doctorul (candidatul) în științe geografice M. Radul – *Munca comunistă și problemele economice ale întreprinderilor industriale*

Prima sesiune științifică a AȘ a RSS Moldovenești. La tribună acad. Iachim Grosul, 2 august 1961. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00042

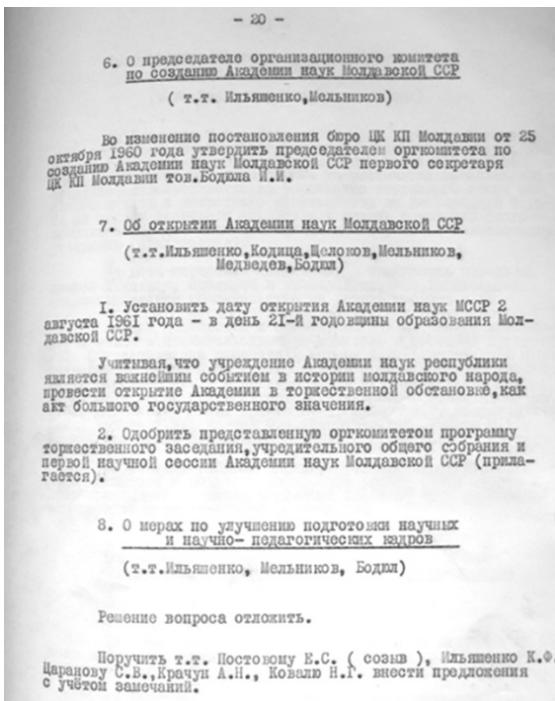
din RSS Moldovenească; doctorul în științe agricole P. Dvornikov – *Cercetări în domeniul agriculturii irigate*; doctorul în științe biologice I. Prinț – *Bazele biologice ale combaterii bolilor și dăunătorilor culturilor horticole și viței-de-vie și A. Kovarski – Cercetări în domeniul fertilizării și polenizării culturilor agricole și metode noi de selecție a porumbului* [23; 24].

Membrii fondatori ai Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Primii membri titulari ai AȘ a RSSM au fost desemnați: chimistul Anton Ablov (16 august

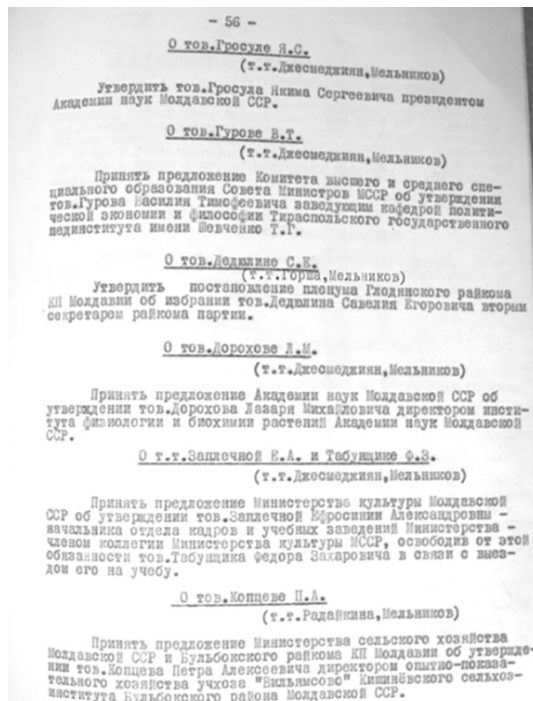

Secvență de la prima sesiune științifică a AȘ a RSS Moldovenești, 3 august 1961. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00030

1905, Odesa, Ucraina – 18 mai 1978, Chișinău), domeniul științific: chimia anorganică, chimia combinațiilor complexe; matematicianul Vladimir Andrunachievici (3 aprilie 1917, Sankt Petersburg, Rusia – 22 iulie 1997, Chișinău), domeniul științific: algebră; economistul Vasili Cervinski (20 octombrie 1908, s. Iaroslavici, reg. Rovno, Ucraina – 16 aprilie 1971, Moscova), domeniul științific: economie agrară și probleme de dezvoltare și repartizare a forțelor de producție; istoricul Iachim Grosul (8/21 septembrie 1912, s. Caragaș, azi

Decizia din 11 iulie 1961 a Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei privind președintele comitetului organizatoric pentru crearea Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, Fond 51, inv. 21, d. 37, f. 316.

Decizia din 28 noiembrie 1961 a Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei privind confirmarea lui Iachim Sergheievici Grosul în funcția de Președinte al Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, Fond 51, inv. 21, d. 39, f.173.

Acad. Gh. Lazurievski în laborator, anii 1960. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00041

Acad. A. Ablov în lumea formulelor, anii 1960. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00032

Acad. I. Grosul, acad. B. Lazarenko și dr. M. Bologa, anii 1960. Arhiva privată acad. Mircea Bologa

r-nul Slobozia – 28 septembrie 1976, Chișinău), domeniul științific: istoria modernă a Moldovei; agronomul Prokofi Dvornikov (8 martie 1905, s. Novosiolovka, r-nul Borzeni, reg. Cernigov, Ucraina – 19 iunie 1967, Tiraspol), domeniul științific: selecția și agrotehnica culturilor legumicole; inginerul Boris Lazarenko (11 noiembrie 1910, Moscova – 26 august 1979, Chișinău), domeniul științific: prelucrarea electrofizică a materialelor; chimistul Gheorghii Lazurievski (6 mai 1906, Tașkent, Uzbekistan – 20 septembrie 1987, Chișinău), domeniul științific: chimia compușilor naturali; poetul, dramaturgul, publicistul, traducătorul Andrei Lupan (15 februarie 1912, s. Mihuleni, azi r-nul Șoldănești – 24 august 1992, Chișinău); biologul Iakov Prinț (28 septembrie 1891, s. Ciucea, reg. Crimeea, Ucraina – 23 mai 1966, Chișinău), domeniul științific: entomologie și protecția plantelor; biologul Aleksei Spassky (n. 3 iulie 1917, or. Lukoianov, reg. Nijni Novgorod, Rusia), domeniul științific: morfologie, ecologie și sistematica cestodelor; lingvistul și istoricul literar Iosif Varticean (22 septembrie 1910, s. Onițcani, azi r-nul Criuleni – 13 mai 1982, Chișinău). Drept membri corespondenți au fost desemnați: inginerul Gheorghii Cealâi (29 august 1916, or. Harkov, Ucraina – 21 aprilie 1996, Chișinău), domeniul științific: sisteme și echipamente energetice; lingvistul Nicolae Corlăteanu (14 mai 1915, com. Caracui, azi r-nul Hâncești – 21 octombrie 2005, Chișinău), domeniul științific: lingvistica română și romanică; agronomul Ion Dicusar (19 august 1897, s. Văsieni, azi r-nul Ialoveni – 28 martie 1973, Chișinău), domeniul științific: agrochimie, fiziologia plantelor, biochimie; biologul Lazar Dorohov (13 aprilie 1900, s. Aleksandriiskaia, țin. Stavropol, Rusia – 11 martie 1964, Chișinău), domeniul științific: fiziologia și biochimia plantelor; economistul Nikolai Frolov (4 februarie 1908, Sankt Petersburg, Rusia – 10 septembrie 1987, Moscova), domeniul științific: economie politică și istoria econo-

miei naționale; biologul Mihail Iaroșenko (13 februarie 1900, s. Demianovka, reg. Poltava, Ucraina – 11 aprilie 1985, Chișinău), domeniul științific: hidrobiologie, ihtiologie și piscicultură; agronomul Anatoli Kovarski (24 ianuarie 1904, s. Popovka, reg. Cernigov, Ucraina – 30 ianuarie 1974, Chișinău), domeniul științific: selecția și genetica plantelor; chimistul Iuri Lealikov (2 aprilie 1909, or. Ekaterinoslav, azi Dnepropetrovsk, Ucraina – 12 octombrie 1976, Chișinău), domeniul științific: chimia analitică; biologul Constantin Moraru (n. 19 iunie 1926, s. Chiurt, azi r-nul Edineț – 8 martie 2015, Chișinău), domeniul științific: fiziologia, biochimia și ameliorarea plantelor; inginerul Iuri Petrov (24 iunie 1921, or. Ceapaevsk, Kazahstan – 3 iulie 1990, Chișinău), domeniul științific: prelucrarea electrochimică a metalelor; geograful Makari Radul (4 septembrie 1910, s. Martonoșa, reg. Kirovograd, Ucraina – 2 mai 1971, Chișinău), domeniul științific: geografia fizică, economică, politică, umană; istoricul și filologul Eugeniu Russev (24 decembrie 1915, s. Kubei, azi reg. Odesa, Ucraina – 17 mai 1982, Chișinău), domeniul științific: istoria medie, arheografie și filologia română; oenologul Petru Ungureanu (26 august 1894, s. Boghicieni, azi r-nul Hâncești – 12 decembrie 1975, Chișinău), domeniul științific: vinificație [25].

Președinții Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Primul președinte al Academiei de Științe a fost acad. Iachim Grosul, doctor habilitat în istorie (1955), profesor universitar (1957), membru corespondent al Academiei de Științe a URSS, autor a cca 280 de publicații științifice, a pregătit 7 doctori și doctori habilitați în istorie, organizator al științei din RSS Moldovenească [26]. Candidatura lui Iachim S. Grosul, a fost coordonată printr-o scrisoare din 25 iulie 1961 a Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei adresată Comitetului Central al PCUS privind confirmarea profesorului Iachim S. Grosul, doctor (habilitat)

Acad. I. Grosul (1912–1976),
președintele Academiei de Științe
a RSS Moldovenești (1961–1976).
Muzeul Științei al AȘM.
Fond foto. Cota arhivistică 00021

Acad. A. Jucenko, președintele Academiei
de Științe a RSS Moldovenești (1977–
1989). *Muzeul Științei al AȘM.*
Fond foto. Cota arhivistică: 00037

Acad. A. Andrieș, președintele
Academiei de Științe a Moldovei
(1989–2004). *Muzeul Științei al
AȘM. Fond foto. Cota arhivistică:
00039*

în științe istorice, în funcția de președinte al Academiei de Științe a RSS Moldovenești [27]. Prin Decizia din 28 noiembrie 1961 a Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei s-a confirmat candidatura lui Iachim Sergheievici Grosul în funcția de președinte al Academiei de Științe a RSS Moldovenești [28].

Între 10 iunie 1977 și 9 noiembrie 1989, Academia de Științe a fost condusă de acad. A. Jucenko (n. 25 septembrie 1935, or. Essentuki, RSFS Rusă – 1 iunie 2013, Federația Rusă), agronom, domeniul științific: genetică ecologică, agroecologie, genetică specială și ameliorarea plantelor. Doctor habilitat în științe biologice (1974), profesor universitar (1974), membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (1976). Este autor și coautor a cca 600 de publicații științifice, deține peste 30 de brevete de invenție. A pregătit 48 de doctori și doctori habilitați în științe [29].

Din 9 noiembrie 1989 și până la 5 februarie 2004, președintele Academiei de Științe a fost acad. Andrei Andrieș (n. 24 octombrie 1933, Chișinău – 7 aprilie 2012, Chișinău), fizician, domeniul științific: semiconductorii necristalini și optoelectronica. Doctor habilitat în științe fizico-matematice (1977), profesor universitar (1990), membru corespondent (1978) și membru titular (1984) al Academiei de Științe a Moldovei. Este autor și coautor a cca 600 de publicații științifice. Coautor a 45 de brevete de invenție. A contribuit la pregătirea a 17 doctori și 8 doctori habilitați în științe fizico-matematice și în științe tehnice [30].

Instituții și infrastructură de cercetare. În 1960, în cadrul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS activau 9 institute: Institutul de Pomicultură, Viticultură și Vinificație, Institutul de Botanică, Institutul de Pedologie, Institutul de Biologie, Institutul de Geologie și Minerale Utile, Institutul de

Blocul administrativ al Academiei de Științe a RSS
Moldovenești, 1961. *Arhiva Națională a Republicii
Moldova. Fond foto. Cota arhivistică: 1-3755*

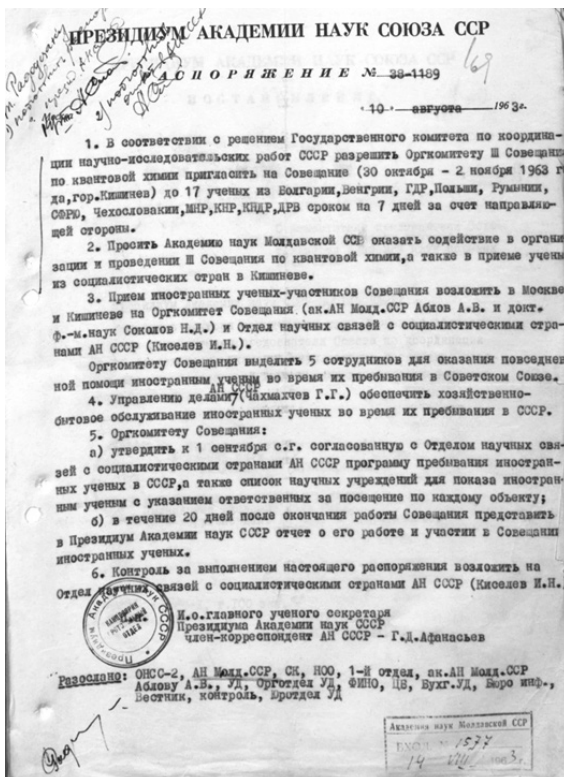

Blocul administrativ al Academiei de Științe a RSS
Moldovenești, începutul anilor 1960. *Muzeul Științei
al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00040*

Chimie, Institutul de Istorie, Institutul de Limbă și Literatură, Institutul de Economie [31].

Odată cu fondarea Academiei de Științe a RSS Moldovenești s-au creat și noi instituții academice, unele dintre acestea trecând ulterior prin modificări substanțiale generate de noile realități ale științei mondiale și unionale, nivelul de pregătire a resurselor umane, mijloacele financiare disponibile etc. În anul 1961 Institutul de Biologie (creat în 1957), care se ocupa de cercetarea în domeniile zoologiei, fiziologiei animalelor și plantelor, hidrobiologiei, biochimiei, geneticii, parazitologiei și fitopatologiei, a fost divizat în Institutul de Zoologie și Institutul de Fiziologie și Biochimie a Plantelor. Institutul de Zoologie includea următoarele laboratoare: zoologia nevertebratelor, zoologia vertebratelor, fiziologia și biochimia animalelor, hidrobiologie. În anul 1961 acestora li s-au adăugat laboratoarele de ihtiologie și parazitologie, iar în 1963 – laboratorul de biofizică [32].

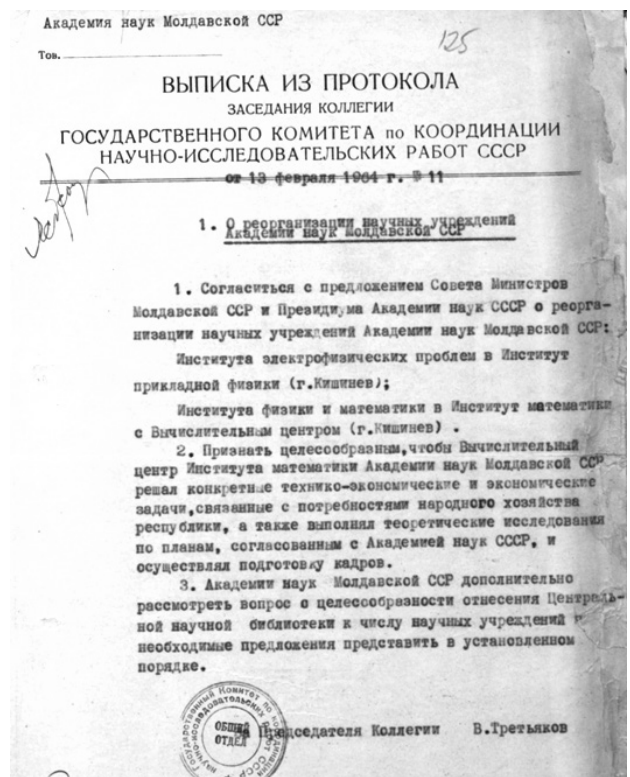
Institutul de Fizică și Matematică a fost fondat la 20 martie 1961, în baza Secției de Fizică și Matematică aflată anterior în componența Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS [33].

Dispoziția din 10 august 1963 a Prezidiului AȘ a URSS privind permisul Comitetului Organizatoric al celei de-a III confătuire în problema chimiei cuantice (30 octombrie – 2 noiembrie, or. Chișinău) să invite până la 17 savanți din țările socialiste. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei, Fond.1, inv.1/2, d. 108, f. 169

Aceeași situație se constată și în cazul Institutului de Energetică și Automatizare, creat tot în 1961, în baza secțiilor de energetică și automatizare din cadrul Filialei. La 11 mai 1963, Institutul a fost reorganizat și denumit Institutul de Cercetare a Problemelor Electrofizice. În componența Institutului de Chimie, fondat în anul 1959, au fost incluse mai multe laboratoare, printre care: chimia neorganică, analitică, cuantică etc. [34].

În 1963 a fost fondată Uzina Experimentală cu un birou de construcție, având statut de bază experimentală a Institutului de Fizică Aplicată. În urma comasării Institutului de Fizică și Matematică și a Institutului de Electrofizică, au fost înființate Institutul de Matematică cu Centrul de Calcul și Institutul de Fizică Aplicată (1964) [35]. S-a organizat Secția de Cibernetică Energetică (în cadrul Institutului de Matematică cu Centrul de Calcul), care din 1965 deține statutul de instituție științifică autonomă [36]. În 1964, în Institutul de Chimie a fost creat Laboratorul tehnologic, cu scopul de a elabora elemente sintetice pentru experiențele din domeniul agrar. În același an, Grupul de chimie cuantică a fost reorganizat în Secția de Chimie Cuantică [37].

La 13 februarie 1964, Colegiul Comitetului de Stat pentru coordonarea lucrărilor de cercetări științifice în URSS a acceptat propunerea Consiliului de Miniștri al RSSM și a Prezidiului AȘ a URSS privind reorganizarea instituțiilor de cercetări științifice ale Academiei de Științe a RSS Moldovenești. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei, Fond.1, inv.1/2, d.120, f.125

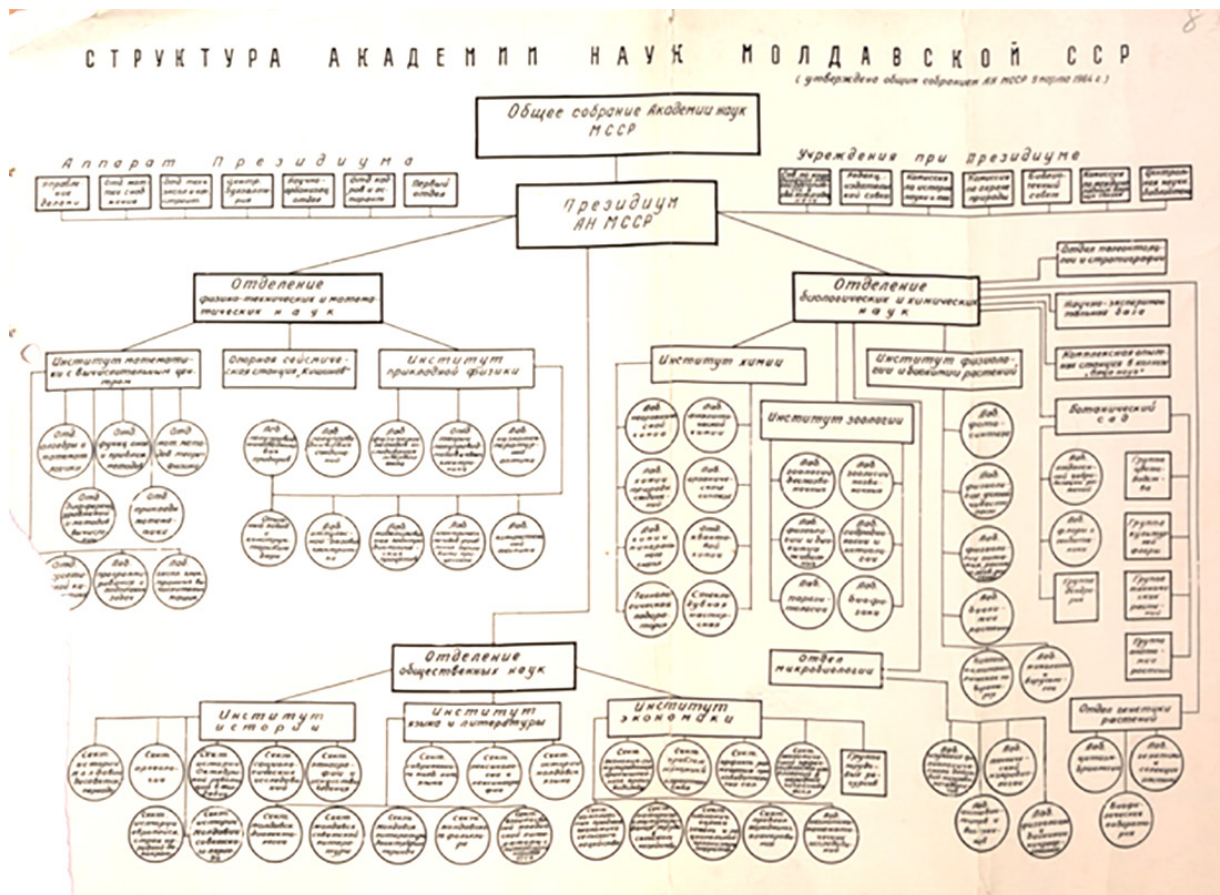
Un grup de cercetători științifici ai Academiei de Științe a RSS Moldovenești decorați, 1975. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00034

De la stânga: m.c. E. Russev, acad. N. Frolov, acad. A. Lazarev, m.c. S. Afteniuc, acad. I. Grosul, m.c. P. Sovietov, m. c. N. Mohov, m. c. C. Stratievski, dr. hab. D. Șemeakov, dr. hab. I. Levit, 1976. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond foto. Cota arhivistică: 39895

În 1964, la Institutul de Istorie (fondat în 1958 în urma divizării Institutului de Istorie, Limbă și Literatură în două institute de cercetare distincte), în cadrul Sectorului de arheologie a fost creat Laboratorul de metode exacte în investigațiile arheologice; în

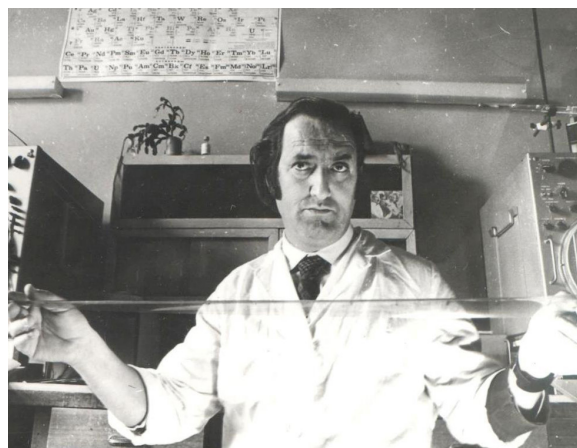
1967 este instituit Sectorul de informație, iar din 1968 începe să funcționeze Sectorul studiul artelor [38]. În 1969, în cadrul Institutului de Istorie activau următoarele sectoare: arheologie; istoria Moldovei până la perioada sovietică; istoria țărilor socialiste din Europa;

Organigrama Academiei de Științe a RSS Moldovenești aprobată la 9 martie 1964 în ședința Adunării Generale a Academiei de Ședințe a RSS Moldovenești. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei, Fond.1, inv.1/2, d.126, f. 8.

Cercetătorii Alexandru Ciubotaru și Ș. Topală în laborator, anii 1970. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00033

Chimistul, poetul, traducătorul I. Vatamanu, șeful Laboratorului metodelor electrochimice, 1979. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond foto. Cota arhivistică: 1 33359

istoria revoluției socialiste în Moldova; istoria Moldovei în perioada sovietică; informație științifică. În aprilie 1975 a fost înființat Sectorul de istorie a orașelor și satelor Moldovei [39].

În 1965 a fost creată Secția de Geografie, ca structură independentă. Anterior, cercetările în domeniul geografiei se efectuau în cadrul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS [40], iar din 1960 – în Institutul de Economie al Filialei [41].

La 2 noiembrie 1966 [42], Comitetul Central al PC al Moldovei și Sovietul Miniștrilor al RSS Moldovenești au dispus publicarea *Enciclopediei Sovietice Moldovenești* (ESM) în patru volume (ulterior au fost editate opt volume) și a ediției enciclopedice bilingve *RSS Moldovenească*. Redacția principală a ESM a fost creată pe lângă Prezidiul Academiei de Științe a RSS Moldovenești și era condusă de acad. Iachim Grosul [43; 44; 45; 46; 46, 47].

La 27 iunie 1967 Sovietul Miniștrilor al URSS a acceptat propunerea Sovietului Miniștrilor al RSSM privind trecerea Institutului de Geologie și Minerale Utile (or. Chișinău) din subordinea Ministerului de Geologie al URSS în cea a Academiei de Științe a RSS Moldovenești [47]. Potrivit Dispoziției Sovietului de Miniștri al RSSM din 11 iulie 1967, s-a decis trecerea Institutului de Geologie și Minerale Utile din subordinea Ministerului de Geologie al URSS în cea a Academiei de Științe a RSS Moldovenești și transformarea lui în Institutul de Geofizică și Geologie, cu includerea în componența sa a Stațiunii Seismice și definirea sarcinilor principale de cercetări științifice [48].

În 1969 au fost constituite secțiile de filosofie și drept, de etnografie și studiul artelor și de informație științifică în domeniul științelor sociale.

La 9 noiembrie 1970 Prezidiul Academiei de Științe a RSS Moldovenești a solicitat Sovietului Miniștrilor al

RSSM și Prezidiului AȘ a URSS susținere în organizarea Institutului de Microbiologie al AȘ a RSSM în baza Secției de Microbiologie a AȘ a RSSM [49].

Din 1975 Grădina Botanică are statut de institut. La sfârșitul anilor 1970 – începutul anilor 1980, în proximitatea Grădinii Botanice a fost construit Institutul de Genetică Ecologică.

Prin reorganizare a trecut și Institutul de Zoologie, care în 1976 se numea Institutul de Zoologie și Fiziologie (1976).

În 1985, în baza Secției de Genetică a Plantelor s-a format Institutul de Genetică Ecologică.

Dacă în 1970, în RSS Moldovenească, în domeniul științei funcționau 66 de organizații, inclusiv 30 constituiau institute de cercetări științifice, atunci în 1985 – 57 și, respectiv, 36. În 1985 activau 93 de organizații de proiectări și construcții și 107 instituții științifice ce se subordonau întreprinderilor industriale.

Alături de instituții de cercetare au fost deschise și o serie de organizații de asigurare a cercetărilor științifice: Biroul Specializat de Construcție și Tehnologie (1976), Centrul de Metrologie și Automatizare a Cercetărilor Științifice (1977), Centrul Republican de Terminologie (1989). În 1981, Centrul de Calcul al Institutului de Matematică a devenit instituție autonomă. Unele structuri autonome au fost încadrate în componența diferitor organizații. În anii 1969–1985, numărul instituțiilor academice s-a micșorat de la 19 la 16 [50].

În acest segment de timp, s-a instituit o structură de administrare a științei. În anul 1961, Comitetul Tehnico-Științific de Stat al Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești a fost reorganizat în Comitetul de Stat pentru Coordonarea Lucrărilor Științifice. În 1965, această instituție a fost lichidată, iar funcțiile ei au fost distribuite unor structuri ale aparatului Guvernului, Comitetului de Stat pentru Planificare al RSSM, mi-

Cercetări științifice în Stația Seismică de pe lângă Academia de Științe a RSS Moldovenești, 1979. *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond foto. Cota arhivistică: 1 20388*

nisterelor și departamentelor, considerent ce a marcat dispersarea competențelor administrative, Academia de Științe a RSS Moldovenești deținând competențe de organizare și coordonare a cercetărilor științifice fundamentale în sfera științelor sociale și naturale. În 1978, în scopul unificării structurii de administrare a științei, a fost instituit Consiliul Republican de Coordonare a Problemelor Tehnico-Științifice Interramurale, cu subordonare directă Sovietului de Miniștri al RSSM.

Activitatea științifică din Moldova sovietică constituia o parte componentă a științei din Uniunea Sovietică. Era coordonată de Academia de Științe a URSS, administrată de organele de partid și de stat de la Moscova și Chișinău. De specificat faptul că planurile instituțiilor științifice din RSSM erau coordonate de Comitetul de Stat pentru Știință și Tehnică. Limitarea autonomiei Academiei de Științe a RSS Moldovenești s-a exprimat în domeniul politicii de cadre și al relațiilor științifice internaționale. Locurile vacante pentru alegerea membrilor titulari și corespondenți, înaintarea candidaturilor în funcția de director al institutului se bazau pe recomandările și rezoluțiile AȘ a URSS [51]. La 10 august 1963, de exemplu, Prezidiul AȘ a URSS a permis Comitetului organizatoric al celei de-a III-a consfătuiri în problema chimiei cuantice (30 octombrie – 2 noiembrie, or. Chișinău) să invite până la 17 savanți din țările socialiste [52]. La 6 decembrie 1963 Prezidiul AȘ a URSS a adoptat hotărârea cu privire la structura și direcțiile fundamentale de cercetare științifică ale Academiei de Științe a RSS Moldovenești [53]. Aceeași structură a dispus, la 25 decembrie 1969, de a recomanda candidaturile savanților din Moldova pentru suplinirea locurilor vacante de titulari și membri corespondenți ai Academiei de Științe a RSSM [54]. La 29 ianuarie 1970 Academia de Științe a URSS a confirmat candidaturile alese în funcțiile de condu-

cere în instituțiile de cercetări științifice ale Academiei de Științe a RSS Moldovenești [55].

Volumul investițiilor pentru știință din bugetul de stat (fără investiții capitale) s-a majorat de la 4 694 mii ruble în 1960 la 17 756 mii ruble în anul 1975 și 33 800 mii ruble în 1985. În această perioadă s-a construit complexul de clădiri pentru organizațiile științifice și spațiu locativ (campusul academic) pentru angajații Academiei de Științe, instituțiile fiind dotate cu echipament științific.

Rezultatele științifice în primii ani de existență ai Academiei de Științe a RSS Moldovenești pot fi considerate modeste din cauza situației sociopolitice și economice a Uniunii Sovietice. Dacă științele exacte nu au fost afectate în mare măsură de influența politicului, cele socioumanistice erau ancorate în serviciul ideologiei statului sovietic. Prin mijlocirea cercetătorilor forului științific principal din RSSM „s-a demonstrat” că suntem „un popor distinct de cel românesc” (discurs amplificat, în mod special, de „cursul deosebit” al României [56]), iar în etnogeneza moldovenilor rolul primordial este atribuit elementului slav. Alte ipoteze de lucru nu erau acceptate, iar cei care aveau opinii contrare au fost persecutați. Aceeași situație a existat și în cazul limbii române, care era numită „limbă moldovenească” [57].

Potențialul științific uman. Între 1961 și 1989, numărul angajaților Academiei de Științe a RSSM s-a majorat de 5,6 ori, iar al cercetătorilor științifici – de 4,1 ori [58]. În 1961, în Academie activau 14 doctori (doctori habilitați) și 120 de candidați (doctori) în științe. În cadrul forului științific superior din țară activau 23 de academicieni și 43 de membri corespondenți. Perimetrul etnic al cercetătorilor științifici includea reprezentanți a 19 etnii.

Pe parcurs, numărul cercetătorilor științifici s-a majorat substanțial. Între 1970 și 1984, numărul cercetătorilor științifici a crescut de la 5 695 la 9 710, inclusiv al doctorilor habilitați – de la 113 la 298 și al doctorilor în științe – de la 1 834 la 4 112. În 1984, 39,4% din totalul colaboratorilor științifici, inclusiv cu titlu științific de doctor habilitat – 16,5% și de doctor – 27,4%, erau femei. La sfârșitul anului 1989, în cadrul Academiei de Științe a RSS Moldovenești activau 5 688 de persoane, dintre care 1 389 de cercetători științifici, inclusiv 62 de academicieni și membri corespondenți, 125 de doctori habilitați și 837 de doctori în științe [59].

Treptat se impune ponderea moldovenilor (românilor) în viața științifică. În 1966, moldovenii reprezentau 37,6% din totalul colaboratorilor științifici, rușii – 35,4%, ucrainenii – 12,9%, evreii – 9,9% ș.a. Începând cu anii 1970, ponderea moldovenilor (românilor) s-a majorat. În 1986, aceștia reprezentau

O expoziție consacrată celor 30 de ani de la crearea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, 10 decembrie 1979. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00035.

Ședința festivă consacrată celor 30 de ani de la crearea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, 10 decembrie 1979. Muzeul Științei al AȘM. Fond foto. Cota arhivistică: 00036

46,1% din numărul total al cercetătorilor științifici; cei de etnie rusă – 29,2%, ucraineană – 11,4%, evreiască – 7,9%, bulgară – 1,8%, găgăuză – 0,9% ș.a. [60; 61].

Considerații finale. Fondarea Academiei de Științe a RSS Moldovenești, în anul 1961, a reprezentat un jalon esențial în consolidarea instituțiilor academice din partea locului. Întreaga activitate a Academiei de Științe a RSS Moldovenești s-a desfășurat în perimetrul

istoric al epocii, potrivit cerințelor socioeconomice și politice ale timpului. Formarea bazei tehnico-materiale a republicilor sovietice s-a datorat implementării progresului tehnico-științific în toate ramurile economiei. Dezvoltarea științelor sociale și umanistice a fost însoțită de crearea unei mentalități specifice epocii. Anume din acest punct de vedere și trebuie analizate cercetările academice din Moldova sovietică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Jarcuțchi I., Manolache C., Xenofontov I. Știința în Republica Moldova: file de istorie (I). În: Enciclopedia. Revistă de istorie a științei și cercetări enciclopedice, 2013, nr. 1 (4), p. 5-16.
- Idem, Știința în Republica Moldova: file de istorie (II). În: Enciclopedia. Revistă de istorie a științei și cercetări enciclopedice, 2013, nr. 2 (5), p. 5-21.
- Manolache C., Xenofontov I. Instituționalizarea științei academice în RSS Moldovenească (1946–1960). În: Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 1 (40), 2016, p. 16-22.
- Баталова Е. Выше уровень подготовки молодых научных кадров. În: Советская Молдавия, 24 декабря 1954, № 304 (3038), с. 3.
- Клименко В.И. История организации и развития академической науки в Молдавской ССР (1946–1990). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Москва, 1993, с. 1.
- Новые научные учреждения в Молдавии. В: Советская Молдавия, 7 июля 1956, № 156 (3508), с. 1.
- Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 2848, inv. 10, d. 564, f. 115.
- Ibidem*, inv. 2, d. 277, f. 1-2.
- Ibidem*, d. 277, f. 3-4.
- Ibidem*, f. 5-6.
- Manolache C. Restructurări instituționale în cadrul Academiei de Științe a Moldovei (1961–1975). În: Enciclo-

pedica. Revistă de istorie a științei și cercetării enciclopedice, 2014, nr. 1-2 (6-7), p. 50-54.

- Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (în continuare – AOSPRM), Fond 51, inv. 20, d. 66, f. 145-149, 166-167.
- Ibidem*, d. 275, f. 55-58.
- Ibidem*, f. 65-70.
- Ibidem*, d. 275, f. 71-84.
- Ibidem*, f. 59-64.
- Ibidem*, d. 66, f. 159-165.
- Jarcuțchi I. File din istoricul Academiei de Științe (65 de ani de la fondarea primelor instituții academice din Republica Moldova). În: Akademos, nr. 2 (21), 2011, p. 18.
- AOSPRM, Fond 51, inv. 21, d. 37, f. 316.
- Ibidem*.
- Ibidem*, f.337-338.
- Academia de Științe a Moldovei. Coord.: Ion Jarcuțchi, Chișinău: Știința, 2001, p. 6
- AOSPRM, Fond 51, inv. 21, d. 37, f. 338.
- Первая научная сессия Академии наук Молдавской ССР. Кишинев, 1962, с. 7.
- Манолаче К., Ксенофонтов И. Ученые-основатели Академии наук Молдовы. În: Українська енциклопедистика: матеріали 4-й міжнар. наук. конф. Київ, 2015, с. 55-60.
- Тарасов О. Ю. Первый президент. Кишинев, 1982.
- AOSPRM, Fond 51, inv. 21, d. 38, f. 14.
- Ibidem*, d. 39, f. 173

29. Membri ai Academiei de Științe a Moldovei. Dicționar 1961–2006, Chișinău: Știința, 2006, p. 81–83.
30. Academicianul Andrei Andrieș: Biobibliografie. Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2013. 144 p.
31. Duca Gh. La interfața timpurilor. Chișinău: Știința, 2016, p. 172.
32. Клименко В. И. Из истории академической науки Молдавской ССР. Кишинев: Штиинца, 1992, с. 20.
33. Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei (în continuare – AȘCAȘM) Fondul Institutului de Fizică și Matematică, inv. 1, d. 5, f. 24–25.
34. Клименко В. И.. Ук. соч., с. 19.
35. AȘCAȘM, Fond.1, inv. 1/2, d. 120, f.125.
36. *Ibidem*, d. 113, f. 11–12.
37. *Ibidem*, Fondul Institutului de Chimie, inv. 1, d. 13, f. 3–4.
38. *Ibidem*, Fond 1, inv. 1, d. 90, f. 8–9.
39. *Ibidem*, d. 96, f. 14; d. 136, f. 15.
40. *Ibidem*, Fond 1, inv. 2, d. 4, f. 106.
41. *Ibidem*, Fond 2, d. 1, inv. 3, d. 85.
42. În unele lucrări este semnalată în mod eronat data de 14 februarie 1967 drept jalon de instituire a ESM. Vezi: Клименко В. И. Академическая наука Молдавии: хроника, события, факты (1960–1975). Кишинев: Инесса, 2002, p. 80.
43. AOSPRM, Fondul 51, inv. 28, dos. 6, f. 5.
44. AȘCAȘM, Fond. 1, inv. 1/2, d.152, f. 179–180, 184.
45. Манолак К., Ксенофонов И. Академик Иосиф Вартичан (1910–1982), главный редактор «Молдавской советской энциклопедии» (1974–1982). В: Українська енциклопедистика: матеріали 4-й міжнар. наук. конф., Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015, с. 48–54.
46. Xenofontov I. Academicianul Iosif Varticean (1910–1982) și ideologizarea științei în Moldova sovietică. Sesiunea științifică de comunicări „Țara Bârsei” – 9–10 mai 2015, „Dinastii culturale”. În: Țara Bârsei. Serie nouă, nr. 14, Brașov, 2015, p. 234–243.
47. AȘCAȘM, Fond. 1, inv.1/2, d. 153, f., fără număr.
48. *Ibidem*, f. 246.
49. *Ibidem*, d. 206, f. 9–10.
50. Teodor Furdui, Ion Jarcuțchi, Victor Balmuș. Știința. În: Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Ediția a doua, revăzută și adăugită, Chișinău. Institutul de Studii Enciclopedice, 2010 [2011], p. 418.
51. Jarcuțchi I. File din..., p. 21.
52. AȘCAȘM, Fond. 1, inv.1/2, d.108, f.169
53. *Ibidem*, f. 309–315.
54. *Ibidem*, d.199, f. 18–19.
55. *Ibidem*, d. 199, f. 83–84.
56. Vezi în această privință: Тарасов О.Ю. Формирование и развитие научного потенциала Молдавской ССР. Кишинев: Штиинца, 1987, с. 135–146.
57. Negru Elena, Negru Gh. „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965–1989). Studii și documente. Vol. 1 (1965–1975), Chișinău, CEP USM, 2013, 616 p.
58. Duca Gh., Petrescu I.: Managementul academic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015, p. 48.
59. Academia de Științe a Moldovei: istorie și contemporaneitate, 1946–2006. Coord. ed.: Demir Dragnev, Ion Jarcuțchi. Chișinău: Știința, 2016, p. 73.
60. Duca Gh. *Op. cit.*, p. 173.
61. T. Furdui, I. Jarcuțchi, V. Balmuș, *Op. cit.*, p. 418.
62. Jarcuțchi I. Academia de Științe a Moldovei (1961–1995) – o abordare sociodemografică a corpului academic. În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2001, nr. 1–4, p. 23–35.

Eleonora Romanescu. *Stăpânii pământului natal*, u.p., 110 × 225 cm, 1971